

аддзяленне Мінскага педінстытута выпусціла 162 чалавекі замест 208 па плане, Магілёўскага – 34 замест 125 [4, с. 189, арк. 20].

Як сведчыць аналіз архіўных дакументаў, у пасляваенныя гады праблема з педагагічнымі кадрамі вырашалася спачатку ў школах абласных і раённых цэнтраў, і толькі потым камплектаваліся школы ў сельскай мясцовасці. Шэраг праблем, з якімі сутыкнулася настаўніцтва (затрымка зарплаты, адсутнасць жылля, складанае матэрыяльнае становішча і інш.), з’явіліся прычынай зменнасці педкадраў, што адмоўна сказвалася на арганізацыі працэсу навучання і выхавання [2, арк. 102].

Заклучэнне. Нягледзячы на цяжкасці пасляваеннага жыцця, праца адноўленых пасля вайны ўстаноў адукацыі прынесла значныя вынікі. Педагагічныя ўстановы паступова паляпшалі сваю дзейнасць, набывалі, рамантавалі вучэбныя памяшканні альбо пераходзілі ў лепшыя будынкі для працы, умацоўвалі сваю матэрыяльна-тэхнічную базу, вырашалі кадравую праблему. Ужо з 1952 г. настаўніцкія інстытуты былі ліквідаваны альбо рэарганізаваны ў педвучылішчы ці ўведзены ў склад педінстытутаў. У выніку змяншэння колькасці пачатковых школ скарацілася колькасць педвучылішчаў: у 1958 г. з 27 іх засталася 10. Гэтыя меры прызналі памылковымі пазней, так як патрабаваліся педкадры для працы ў агульнаадукацыйных школах (у сувязі з увядзеннем 8-ігадовага навучання) і школах рабочай моладзі, у школах-інтэрнатах і групах падоўжанага дня. Тым не менш, з кожным годам выпускалася больш маладых спецыялістаў, якія звязвалі сваё жыццё са школай, паляпшаўся іх якасны склад: калі ў 1945–1946 гг. працавала 40055 настаўнікаў, то ў 1950–1951 гг. – 63377, у 1954–1955 гг. – 73852 [5, с. 271].

Літаратура: 1.Андарало, А. И. Восстановление и развитие высшего педагогического образования БССР в 1944-1945 уч. году [Электронный ресурс] // Режим доступа : elib.bspu.by/handle/doc/36025. - Дата доступа : 25.09.2021 г. 2. Докладные записки на имя СНК БССР и ЦК КП(б)Б // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 42. – Воп. 4. – Спр. 5. 3. Народное хозяйство БССР: стат. сборник. – Москва, 1957. – 319 с. 4. Отчет ОблОНО о работе школ за 1945–1946 гг. // Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці. – Фонд 2797. – Воп. 1. – Спр. 11. 5. Смілавіцкі, Л. Л. З гісторыі сярэдняй педагагічнай школы Беларусі (1944-1961 гг.) / Л. Л. Смілавіцкі // Народная асвета. – 1990. - № 4. С. 75-78.

УДК 947.6

ЮРГЕВІЧ Н. К., канд. гістарычн. навук, дацэнт

Установа адукацыі «Віцебская ордэна «Знак Пашаны» дзяржаўная акадэмія ветэрынарнай медыцыны», г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

**ПРАБЛЕМЫ АДНАЎЛЕННЯ АГУЛЬНААДУКАЦЫЙНАЙ ШКОЛЫ
Ў ЗАХОДНІХ АБЛАСЦЯХ БЕЛАРУСІ Ў ПАСЛЯВАЕННЫЯ ГАДЫ**

Рэзюмэ. У артыкуле паказаны праблемы культурнага аднаўлення ў заходніх абласцях БССР, аналізуецца становішча агульнаадукацыйнай школы, яе ўплыў на жыццё насельніцтва ў пасляваенныя гады.

Ключавыя словы: культурнае аднаўленне, пасляваенныя гады, заходнія вобласці, адукацыя, агульнаадукацыйная школа, настаўнікі, калектывізацыя, антысавецкае падполле.

Уводзіны. У выкладанні дысцыпліны “Гісторыя Беларусі” асабліва цікавасць узнікае пры вывучэнні заходніх абласцей рэспублікі, якія былі далучаны да БССР у лістападзе 1939 г. З гэтага часу жыццё насельніцтва заходняга рэгіёну кардынальна змянілася: за кароткі час была праведзена нацыяналізацыя прадпрыемстваў, зямлі, банкаў, запрацавалі савецкія і партыйныя органы ўлады, пачаліся калектывізацыя сельскай гаспадаркі, беларусізацыя, адкрыццё культурна-асветных і навучальных устаноў на беларускай, рускай і інш. мовах, стваралася індустрыяльная база. Аднак усе мерапрыемствы, якія праводзіла савецкая ўлада ў заходніх абласцях Беларусі, перарвала Вялікая Айчынная вайна.

Цяжкасці пасляваенных гадоў пераадольваліся дзякуючы дапамозе з боку іншых рэспублік Савецкага Саюза і ўрада СССР. Аднак значны ўклад у аднаўленне народнай гаспадаркі ўнеслі самі жыхары Беларусі: працоўныя, калгаснікі, рабочыя, жанчыны, падлеткі, людзі сталага ўзросту. Пасля Перамогі яны з энтузіязмам уключыліся ў аднаўленчыя працэсы з надзеяй на шчаслівае і мірнае жыццё. Нягледзячы на цяжкасці пасляваеннага часу, насельніцтва краіны ўсведамляла важнасць адукацыі, ад якой былі адарваны дзеці і моладзь у гады вайны, таму шмат намаганняў прыкладвалася з боку і дзяржавы, і працоўных па аднаўленні і будаўніцтву агульнаадукацыйнай школы і іншых навучальных устаноў.

Матэрыялы і метады даследаванняў. Пры падрыхтоўцы артыкула былі вывучаны навуковыя даследаванні і архіўныя дакументы. Прымяняліся метады аналізу, сінтэзу, параўнання, абагульнення.

Вынікі даследавання. У першыя пасляваенныя гады ў заходніх абласцях БССР моцныя пазіцыі займаў прыватны сектар. Да вайны толькі нязначная частка аднаасобнікаў, у асноўным бядняцка-батрацкая частка вёскі, стала на шлях калектывізацыі. У пасляваенныя гады пераход на шлях калектывізацыі вядзення гаспадаркі набыў зацяжны характар. Толькі з 1949 г. пачынаецца масавае вытворчае каапераванне заходнебеларускай вёскі [1, с. 90-97]. Прымуковыя метады правядзення калектывізацыі, ліквідацыя хутарскіх гаспадарак, дэпартацыя, ломка традыцый, якіх прытрымліваліся многія пакаленні людзей, змены ў сацыяльнай структуры грамадства, напружаныя адносіны паміж мясцовым насельніцтвам і прадстаўнікамі савецкай улады, якія былі накіраваны з усходніх раёнаў і не ведалі асаблівасцей развіцця гэтых рэгіёнаў – усё гэта паўплывала на вялікі адток жыхароў (палякаў і беларусаў-католікаў) заходніх абласцей БССР у

суседнюю Польшчу (згодна пагадненню ад 9 верасня 1944 г. паміж урадам БССР і Польскім камітэтам нацыянальнага вызвалення па эвакуацыі беларускага насельніцтва з тэрыторыі Польшчы і польскіх грамадзян з тэрыторыі БССР) [3, с. 112, 161]. Так, пакінулі краіну не самыя пасіўныя прадстаўнікі сялянства, рабочага класа, інтэлігенцыі, што ў далейшым не магло не адбіцца на культурным і грамадска-палітычным развіцці рэгіёну.

Значны ўплыў на грамадска-палітычнае, сацыяльна-эканамічнае і культурнае развіццё заходніх раёнаў БССР аказала дзейнасць антысавецкага падполля – узброеных беларускіх, польскіх, літоўскіх і ўкраінскіх груп і фарміраванняў. Запалохванне, агітацыя не падпарадкоўвацца загадам кіраўніцтва, забойства мясцовых жыхароў-актывістаў, якія ўдзельнічалі ў мерапрыемствах савецкай улады – прыклады такой іх дзейнасці зафіксаваны амаль у кожным раёне Гродзенскай, Брэсцкай, Маладзечанскай, Пінскай, Полацкай абласцей. Работнікам адукацыі і культуры ў такіх умовах працаваць было вельмі складана, часта нават з рызыкай для жыцця. Па гэтай прычыне і ў выніку пастаяннага перамяшчэння насельніцтва ў заходніх абласцях БССР узніклі цяжкасці з выкананнем закона аб усенавучы, перапісам дзяцей школьнага ўзросту, працаўладкаваннем настаўнікаў і інш.

У першыя пасляваенныя гады культурнаму аднаўленню заходніх абласцей Беларусі садзейнічалі дзяржаўныя асігнаванні і ініцыятыўнае будаўніцтва школ сіламі працоўных, інтэлігенцыі, сялян, вучняў і іх бацькоў. Добрым накірункам работы стаў удзел агульнаадукацыйных школ у сацыялістычным спаборніцтве, якое садзейнічала будаўніцтву новых школьных будынкаў, вывядзенню школ з наёмных памяшканняў, уладкаванню прышкольных тэрыторый і інш. Пытанне з памяшканнем для школы часта вырашалася за кошт дамоў тых грамадзян, якія выехалі ў Польшчу. Пэўныя цяжкасці існавалі з забеспячэннем школ падручнікамі, сшыткамі, дадатковым вучэбным абсталяваннем, паперай.

Адной са складаных праблем ў заходніх абласцях БССР стаў перавод украінскіх і польскіх школ на беларускую і рускую мовы навучання, што выклікала незадавальненне польскага насельніцтва. Так, толькі ў 1944 г. у Гродзенскі РК КП(б)Б і АблАна неаднаразова звярталіся бацькі вучняў з вв. Парэчча, Індуры, м. Малая Капліца з хадайніцтвам замест беларускіх і рускіх школ, якія існавалі там да пачатку вайны, адкрыць польскія, таму што большасць насельніцтва размаўляла на польскай мове [2, воп. 17, с. 20, ар. 97]. Да сярэдзіны 1950-х гг. польскія і ўкраінскія школы ў заходніх абласцях Беларусі паступова былі пераведзены на беларускую і рускую мовы навучання.

Несумненна, у заходніх абласцях, дзе абсалютная большасць насельніцтва была веруючай, вельмі вялікім быў уплыў прадстаўнікоў рэлігійнага культа. А паколькі матэрыяльная база школ даволі доўгі час заставалася слабай, вельмі часта выхаваўчую функцыю бралі на сябе

святары і манахі (напрыклад, у Здзітаўскай, Бярозаўскай, Раснянскай школах Брэсцкага і іншых раёнаў Брэсцкай вобласці), якія збіралі вучняў для навучання малітвам і рэлігійным звычаям. Разам з тым, дзяцей вучылі гуляць у валейбол, “гарадкі”. Захавалася сведчанне, што ў Свірскім раёне Маладзечанскай вобласці ў 1944-1945 навучальным годзе пры касцёле існаваў фізкультурны гурток [2, фонд 4, воп. 17, спр. 34, арк. 127].

Пасля вайны дзяржава імкнулася вырашыць праблему падрыхтоўкі прафесійных кадраў для школ рэспублікі, аднак у агульнаадукацыйных школах часта не хапала настаўнікаў, нізкім быў іх кваліфікацыйны ўзровень, школы працавалі ў 2-3 змены, існавалі класы-камплекты. Кадравая праблема ў заходніх абласцях была настолькі адчувальнай, што некаторыя з іх у 1945-1946 гг., напрыклад, паўднёва-заходнія раёны Маладзечанскай вобласці, былі выдзелены ў першую групу забеспячэння па штатах, зарплате, літаратуры [4, арк. 8]. Недахоп настаўнікаў у заходніх абласцях Беларусі адчуваўся і ў пачатку 1950-х гг.

Патрэбна адзначыць, што значная частка настаўнікаў агульнаадукацыйнай школы не мела не толькі педагагічнай, але сярэдняй і, нават, няпоўнай сярэдняй адукацыі. Пад пастаянным кантролем улады знаходзіўся якасны склад настаўнікаў. Нават ва ўмовах недахопу педагагічных кадраў Міністэрствам адукацыі рэкамендавалася звальняць з працы тых, хто працаваў у перыяд нямецкай акупацыі

Адзначым, што няўважлівыя адносіны мясцовага кіраўніцтва да патрэб інтэлігенцыі прыводзілі да таго, што настаўнікі не атрымоўвалі прадукты харчавання, прамысловыя тавары, жыллё, нават зарплату часта выплочвалі са спазненнем на некалькі месяцаў. Такое становішча выклікала частую зменнасць сярод настаўнікаў рэспублікі, якія імкнуліся ўладкавацца ў арганізацыі, дзе іх лепш забяспечвалі. Былі і такія выпадкі, калі настаўнікі, атрымаўшы накіраванне на працу ў заходнія вобласці Беларусі, не прыязджалі да месца размеркавання па прычыне запалохвання з боку прадстаўнікоў антысавецкага падполля і, не рызыкуючы асабістым жыццём, “знікалі ў невядомым накірунку”.

Акрамя сваіх непасрэдных абавязкаў беларускія настаўнікі вымушаны былі ўдзельнічаць ва ўсіх дзяржаўных мерапрыемствах: у ліквідацыі непісьменнасці, правядзенні выбараў, наладжванні культурна-масавай работы, правядзенні лекцый на сельскагаспадарчыя тэмы, у зборы падаткаў. Зыходзячы з такога разумення ролі настаўнікаў у жыцці грамадства, улады патрабавалі ад іх павышэння палітычнай падрыхтаванасці праз вывучэнне гісторыі УКП(б) і гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Адзначым, што, нягледзячы на ўсе цяжкасці, настаўнік карыстаўся вялікім аўтарытэтам сярод мясцовых жыхароў.

Пэўныя праблемы ў заходніх абласцях БССР існавалі пры вырашэнні закона аб усеагульным абавязковым навучанні. Вялікую шкоду нанесла вайна – шмат дзяцей апынулася ў дзіцячых дамах альбо на патранаце,

некаторыя займаліся жабрацтвам і не мелі пэўнага месца жыхарства. Нават дзеці, якія мелі бацькоў ці аднаго з іх, па пэўных прычынах не наведвалі школу (слабы бюджэт сям'і, вялікая адлегласць школы ад месцажыхарства, нежаданне бацькоў пасылаць дзяцей у школу, праца ў калгасах ці ў дамашняй гаспадарцы, адсутнасць настаўнікаў). Да канца чацвёртай пяцігодкі (1946-1950 гг.) удалося здзейсніць пераход да ўсеагульнай сямігадовай адукацыі, аднак, прыцягнуць да вучобы ўсіх дзяцей аказалася складана. Дрэнна паўплывала на атрыманне сярэдняй адукацыі (вучоба ў VIII-X класах) увядзенне платнага навучання. І хоць пэўную дапамогу аказвалі дзяржава і самі школы: дапамагалі матэрыяльна, стваралі фонды усенавуча, выдзялялі бясплатныя сняданкі – аднак, у першае пасляваеннае дзесяцігоддзе закон усеагульнага абавязковага навучання ў заходніх абласцях БССР не быў вырашаным. Часта выкананню закона перашкаджала адсутнасць сямігадовых і сярэдніх школ у некаторых раёнах і раённых цэнтрах.

Заклучэнне. Такім чынам, першая пасляваенная дзесяцігодка з'явілася важным этапам у гісторыі культуры заходнебеларускага грамадства. За гэтыя гады ў асноўным былі ліквідаванымі цяжкія наступствы вайны, адбыліся змяненні ў сацыяльным становішчы жыхароў, узрос іх культурны ўзровень. Вынікі дасягаліся дзякуючы вырашэнню асноўных агульнапалітычных задач, і галоўнай з іх – аднаўлення і развіцця сельскай гаспадаркі. Недахоп кваліфікаваных спецыялістаў і дрэннае фінансаванне стрымлівалі культурнае развіццё заходніх абласцей пасля вайны. Тым не менш, працэсы аднаўлення ўстаноў адукацыі і культуры, удасканалення іх працы насілі адназначна скіраваны характар – завяршыць культурнае аднаўленне Беларусі якасна і ў самы кароткі тэрмін.

Літаратура. 1. Гісторыя Беларусі : у 6-ці т. Т. 6. Беларусь у 1946-2009 гг. / Л. Лыч [і інш.] ; рэд. калегія : М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2011. – 728 с. 2. Дело №4 // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. - Фонд 4. - Воп. 20. - С. 217. 3. Освобожденная Беларусь. Документы и материалы: в 2-х кн. Кн. 2. Январь – декабрь 1945 /сост. В. И. Адамушко [и др.]. – Минск : НАРБ, 2005. – 506 с. 4. Справки и сведения по Молодечненской области (1944-1945 гг.) // Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці. – Фонд 4629. – Воп. 3. – Спр. 3.